

7 EKİM SONRASI FİLİSTİN EKONOMİSİNİN ÇÖKÜŞÜ VE İSRAİL SALDIRILARININ EKONOMİ POLİTİĞİ

TAHA EĞRİ

SETA | ANALİZ

EKİM 2024 · SAYI 426





7 EKİM SONRASI FİLİSTİN EKONOMİSİNİN ÇÖKÜŞÜ VE İSRAİL SALDIRILARININ EKONOMİ POLİTİĞİ

TAHA EĞRİ

COPYRIGHT © 2024

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik [fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.] yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-6583-71-9

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

34050 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstraße 1, 10117 Berlin GERMANY

berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM

Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
7 EKİM SONRASI FİLİSTİN EKONOMİSİ	8
İSRAİL SALDIRGANLIĞININ EKONOMİ POLİTİĞİ	11
ENERJİ EKONOMİ POLİTİĞİ VE BÖLGESEL ÇATIŞMA	13
ÇATIŞMANIN MALİYETİ	15

TAHA EĞRİ

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisansını İstanbul Üniversitesi'nde iktisat politikası alanında "2000 Sonrası Türk Tarım Politikalarının Değişimi ve Bir Alan Çalışması: Kırklareli Örneği" başlıklı tezi ile tamamladı. 2014-2016 arasında George Mason Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunan Eğri, İstanbul Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalı'nda hazırladığı "Arap Ayaklanmalarının Ekonomi Politikası ve Bir Demokrasiye Geçiş Denemesi: Mısır Örneği" başlıklı teziyle doktor ünvanını almaya hak kazandı. Kırklareli Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde doçent olarak görev yapan Eğri'nin temel çalışma alanları kurumsal iktisat, Ortadoğu ekonomileri, asker-ekonomi ilişkisi ve İslam iktisadıdır.

ÖZET

Bu analizde 7 Ekim Aksa Tufanı Operasyonu sonrasında yaşanan İsrail'in Gazze ve Lübnan'a yönelik saldırganlığının ekonomik sonuçları ve bölgesel savaş riskleri ele alınmaktadır.

Bu analizde 7 Ekim Aksa Tufanı Operasyonu sonrasında yaşanan İsrail'in Gazze ve Lübnan'a yönelik saldırganlığının ekonomik sonuçları ve bölgesel savaş riskleri ele alınmaktadır. 7 Ekim 2023'te başlayan çatışmalar Gazze'nin yıkımına neden olurken Batı Şeria'da da sosyoekonomik olarak birçok probleme yol açmıştır. İsrail de operasyonların ağır mali yüküyle karşı karşıya gelmiştir. İsrail'in çatışmaları Lübnan'a taşınması ise bölgesel olarak geniş çaplı bir savaşın yaşanmasına yönelik risk oluşturmaktadır. İsrail'in Hizbullah'a yönelik yoğun saldırıları bölgedeki gerginliği turmandırırken İran'ın da çatışmaya dahil olmasıyla bölgesel bir savaş riski artmıştır. Ancak taraflar büyük çaplı bir savaştan kaçınmaktadır. İsrail'in saldırılarına karşı İran ve Hizbullah misillemelerde bulunsa da bu misillemeler sınırlı kalmıştır. Bu analizde kontrollü çatışma yaklaşımının enerji ve ticarete dayalı uluslararası dengeler gözetilerek stratejik çıkarlar adına yürütüldüğü öne sürülmüştür.

GİRİŞ

Geride bıraktığımız bir yıl, İsrail'in Gazze, Batı Şeria ve Lübnan'da gerçekleştirdiği soykırımın meydana getirdiği yıkımı takip etmekle geçti. 7 Ekim Aksa Tufanı Operasyonu sonrası İsrail'in Gazze'yi işgali, geride büyük bir acı ve yıkım bıraktı. İlan edilen resmi rakamlara göre 40 binin üzerinde Filistinlinin hayatını kaybettiği ve 100 bine yakın yaralının bulunduğu bu soykırım, Gazze'nin altyapı ve ekonomisinin yıkımına da neden oldu. İsrail'in saldırı ve katliamlarını sürdürmesi nedeniyle bu kayıplar her geçen gün artmaya devam etmektedir.

Diğer taraftan koronavirüs (Covid-19) sonrası ekonomik olarak toparlanmaya çalışan İsrail ekonomisi için de operasyonların maliyeti, iktisadi yapı üzerinde giderek daha fazla hissedilmektedir. Enflasyon oranlarındaki artışlar, turizm ve inşaat gibi reel sektördeki yavaşlamaların yanında hükümet bütçesindeki açıkların giderek artması yeni riskleri beraberinde getirmektedir.

İsrail'in Lübnan'da yürüttüğü operasyonlar ise bölgesel bir çatışma riskini giderek artırmaktadır. Ancak küresel olarak kırılganlığın çok yüksek olduğu bir dönemde, çatışmaların bölgesel olarak genişlememesi için başta ABD olmak üzere diğer ülkelerin görece daha temkinli yaklaşımını söylemek mümkündür.

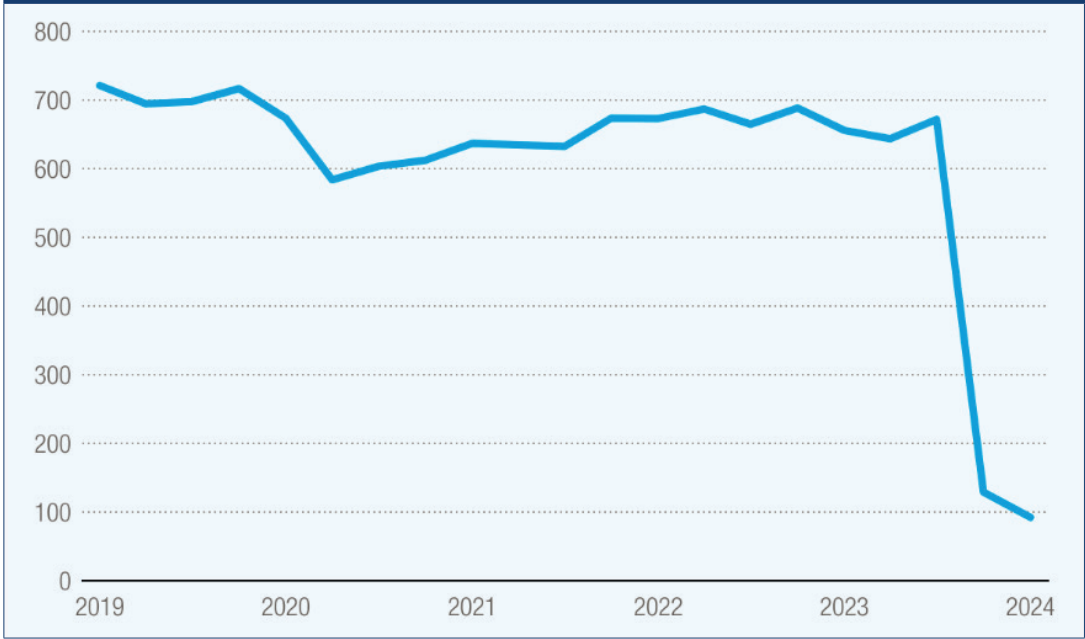
Bu analizde Filistin ekonomisinin yaşamış olduğu yıkım hakkında kısa bir tartışma yürütüldükten sonra, savaşın İsrail ekonomisi üzerindeki maliyetleri hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Daha sonra bölgesel savaş riskinin ekonomi politik açıdan oluşturacağı etki ele alınmıştır.

7 EKİM SONRASI FİLİSTİN EKONOMİSİ

Ekonomik olarak Gazze'de neler olduğunu değerlendirmek oldukça zor bir konudur. On iki aydır süren askeri operasyonun sonucunda Gazze'deki yıkım geride eşi benzeri görülmemiş şekilde bir harabe bırakmış ve 2 milyon üzerinde insanın yaşadığı bölgede iktisadi hayat durma noktasına gelmiştir. 2024'ün ilk çeyreğine göre gayrisafi yurt içi hasılda (GSYH) yüzde 81 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Grafik 1'de görüldüğü üzere 2024'ün ilk aylarında toplam çıktıyı gösteren GSYH, 2022'nin altıda birine kadar gerilemiştir. Gıda güvenliğini tehlikeye atacak bir şekilde sulama altyapısı, çiftlikler vb. tarımsal altyapıların yüzde 80 ile yüzde 96'sı yok edilmiştir. Tarımsal üretimdeki bu kesinti ciddi bir açlık krizini de doğurmaktadır.

İsrail'in Batı Şeria bölgesine yönelik askeri müdahaleleri ve çatışmaları sebep göstererek Filistinli işçilerin geçişlerini yasaklaması, bölgedeki ekonomik atmosferi de negatif etkilemiştir. Batı Şeria GSYH'si 2023'ün ilk üç çeyreğinde yüzde 4'lük bir büyüme sağlarken son çeyrekte bu oran yüzde 19 gerilemiştir.

GRAFİK 1. GAZZE GSYH 2015 SABİT DOLAR (2019-2024)



Kaynak: "Un Trade and Development (UNCTAD) Calculations Based on Palestinian Central Bureau of Statistics (PCBS) Quarterly National Accounts", BM, <https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2024/09/gaza-s-gdp-has-dropped-to-one-sixth-of-its-pre-october-2023-value.png>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

Gazze ve Batı Şeria için gelir kaynaklarının başında gelen net faktör gelirleri de dramatik bir düşüş göstermiştir. Batı Şeria için 2023 üçüncü çeyrekte 1 milyar doların üzerindeki net gelir, dördüncü çeyrekte 83 milyon dolar seviyesine gerilemiştir. Gazze'deki iktisadi yaşam sonlandırılırken Batı Şeria da bu bağlamda ciddi şekilde nefessiz bırakılmıştır. 2024 için 2 milyar dolara varan bir finansman açığı tahmin edilmektedir.¹ Bu açığın kapatılamaması ise Filistin hükümetinin işlevsiz kalması riskini barındırmaktadır. Diğer taraftan Tablo 1'de de görüldüğü üzere bir taraftan işsizlik oranları zirve yaparken diğer taraftan artan fiyatlar sosyoekonomik yapıyı altüst etmektedir. Birçok hane ellerindeki gelirleri kaybederken temel

tüketim malzemelerinin fiyatlarının birkaç kat artması yoksulluk sorununun derinleşmesine neden olmuştur.

2023-2024 ilk çeyreklerini kapsayan bir yıllık dönemde Gazze'nin ekonomi sektörlerinin tamamında külli yıkım ortaya çıkarken Batı Şeria bölgesi de önemli oranda zarar görmüştür. İnşaat ve ulaştırma sektörü dönem içerisinde üçte bir oranında küçülme yaşamıştır.

İsrail'in gerçekleştirdiği soykırım on binlerce Filistinlinin ölümüne sebep olurken 2 milyon insanı da yerinden etmiştir. Ortaya çıkan yıkımın telafisi kuşkusuz yıllar sürecek ve milyarlarca dolara mal olacaktır. Soykırım durdurulup yeniden altyapı ve ekonomik inşaa tarafına dönüldüğünde bu maliyeti kimin karşılayacağı ise bir soru işaretidir. Körfez sermayesi potansiyel bağışçı olarak öne çıksa da Avrupa devletleri ve Çin'in de sürece dahil olması beklenebilir.

1. "World Bank Report: Impacts of the Conflict in the Middle East on the Palestinian Economy – September 2024 Update", BM, 26 Eylül 2024, s. 6-8, <https://www.un.org/unispal/document/world-bank-report-26sep24>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

TABLO 1. SEÇİLMİŞ İKTİSADİ GÖSTERGELER (2022-2023)

	Q4 2023	Q3 2023	Q4-Q3 Yüzdelerik Değişim	Q4 2022	Yıllık Yüzdelerik Değişim
Reel GSYH (Sabit 2015, Milyon Dolar)					
Batı Şeria	2.711,4	3.345,8	-19	3.339,8	-19
Gazze	129,0	671,9	-81	688,4	-81
İşgal Altındaki Filistin Bölgesi	2.840,4	4.017,7	-29	4.028,2	-29
Reel Kişi Başı GSYH (Sabit 2015, Milyon Dolar)					
Batı Şeria	910,1	1.129,1	-19	1.151,2	-21
Gazze	55,8	300,7	-81	314,5	-82
İşgal Altındaki Filistin Bölgesi	544,0	773,0	-30	791,4	-31
Yurt Dışı Net Faktör Geliri (Milyon Dolar)					
Batı Şeria	83,2	1.114,7	-93	1.055,4	-92
Gazze	-0,4	67,1	-101	38,5	-101
İşgal Altındaki Filistin Bölgesi	82,8	1.181,8	-93	1.093,9	-92
Tüketim (Milyon Dolar)					
Batı Şeria	3.108,8	3.962,3	-22	3.900,4	-20
Gazze	202,5	1.019,8	-80	1.002,9	-80
İşgal Altındaki Filistin Bölgesi	3.311,3	4.982,1	-34	4.903,3	-32
İstihdam					
Batı Şeria	25,0	171,7	-85	154,6	-84
Gazze	0,0	5,7	-100	3,2	-100
İşgal Altındaki Filistin Bölgesi	25,0	177,4	-86	157,8	-84
İşsizlik Oranı					
Batı Şeria	32,0	12,9	148	12,1	164
Gazze	79,1	46,0	72	44,1	79
İşgal Altındaki Filistin Bölgesi	45,0	24,1	87	23,4	92
Enflasyon Oranı					
Batı Şeria	5,2	5	4	4,3	21
Gazze	35	3,3	961	4,3	714
İşgal Altındaki Filistin Bölgesi	11,3	4,5	151	4,3	163

Kaynak: "World Bank Economic Monitoring Report: Impacts of the Conflict in the Middle East on the Palestinian Economy", The World Bank, (Eylül 2024), <https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2024/09/PalestinianEconomicUpdate-Sept2024-FINAL.pdf>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

TABLO 2. FİLİSTİN BÖLGESİ SEKTÖREL GÖSTERGELER (YÜZDE, 2023-2024)

Q1 2023- Q1 2024 Sektörel Değişimler	Batı Şeria	Gazze
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	-11	-93
Madencilik, Elektrik ve Su	-29	-95
İmalat	-31	-95
İnşaat	-42	-99
Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Araçlar Tamiri	-27	-96
Ulaştırma	-32	-97
Finansal Hizmetler	-14	-98
Bilişim ve İletişim Hizmetleri	-18	-93
Hizmetler	-24	-67
Kamu Yönetimi ve Savunma	-10	-88
GSYH	-25	-86

Kaynak: "World Bank Economic Monitoring Report", s. 6.

İSRAİL SALDIRGANLIĞININ EKONOMİ POLİTİĞİ

Koronavirüs salgınının yol açtığı ekonomik krizin olumsuz etkileri birçok ülkede olduğu gibi İsrail'de de hızlı bir biçimde giderilmiştir. 2020'de daralma yaşayan ekonomi, 2021'de yüzde 9,5 gibi ciddi bir büyüme ile krizi telafi etmiştir. Ancak bu genişlemede kamu destekleri öne çıkmış ve bütçe açığının milli gelire oranı yüzde 71'e kadar yükselmiştir. Bu seyre paralel olarak enflasyon oranlarında da yukarı yönlü bir hareket yaşanmıştır.

İsrail ekonomisinin sahip olduğu birikim ve sektörel olarak güçlü yapısının iktisadi krizlere da-

yanaklı olduğu ifade edilmektedir. Özellikle yüksek teknoloji ve bilişime dayalı ekonomik yapının kısa ve orta vadelerde ekonomik maliyetleri taşıyabileceği iddia edilmektedir. Bu bağlamda ekonomik büyüme oranının 2023'te ani olarak yüzde 2 oranına gerilemesi birtakım tartışmalara yol açsa da savaşın getirdiği sıcak ortam nedeniyle çok tartışılmamıştır. 2024 yılı iktisadi büyüme oranındaki düşüş eğiliminin devam edeceği ve yüzde 1,5 seviyelerine gerileyeceği tahmin edilmektedir.² Bu oran, İsrail'in doğal nüfus artış oranının altında olduğundan kişi başı gelirden bir gerileme olması beklenmektedir. Askeri harcamaların finansmanı ve devlet gelirlerindeki kayıpla birlikte bütçe açığı da tekrardan salgın dönemindeki seviyelerine çıkmıştır. İsrail Merkez Bankasının hesaplamalarına göre İsrail'in askeri operasyon maliyetleri bu yıl için 66 milyar dolara kadar çıkacaktır ki bu da milli gelirin yüzde 12'sine denk gelmektedir.³ Buradaki tahminde Lübnan'a yönelik başlatılan saldırılar göz önünde bulundurulmamıştır. Uzayan bir Lübnan savaşının da eklenmesiyle bu maliyetlerin katlanacağı düşünülebilir. Bütçe açığının artışı yeni finansman arayışlarına yol açmaktadır. Kamu maliyesinin finansmanı için ilk olarak vergi artışı konusu tartışılmaktadır. Potansiyel olarak artan vergilerin kamuoyunda rahatsızlık oluşturması olasıdır.

2. Tomer Fadlon, Esteban Klor ve Ofer Shelaf, "Implications of Continuing the War on Israel's Economy—Three Scenarios", INSS, 19 Ağustos 2024, <https://www.inss.org.il/publication/economy-war>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

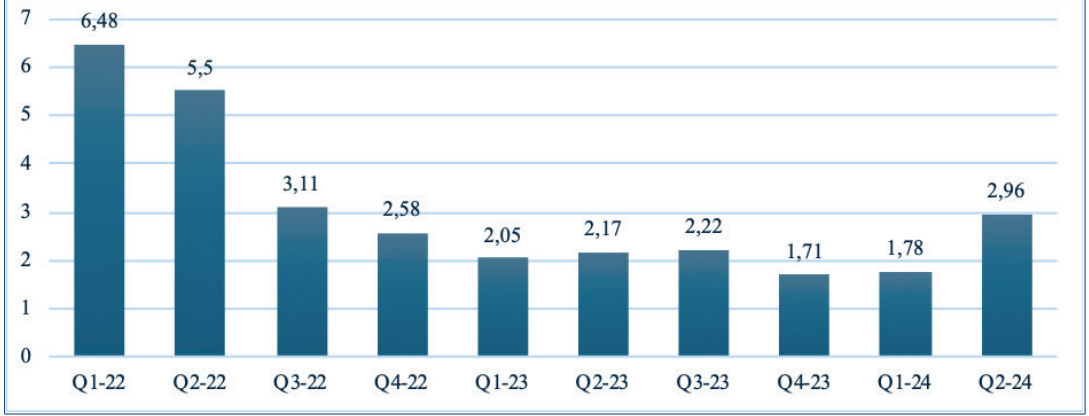
3. Hanna Ziady, "Israel's Economy is Paying a High Price for Its Widening War", CNN, 4 Ekim 2024.

TABLO 3. SEÇİLMİŞ GÖSTERGELER (2018-2029)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Büyüme Oranı	4,1	3,8	-1,5	9,3	6,5	2,0	1,6	5,4	3,1	3,4	3,6	3,6
Bütçe Açığı	60,1	59,2	70,9	67,8	60,5	61,9	67,3	67,3	67,8	68,1	68,3	68,5
Enflasyon	0,8	0,8	-0,6	1,5	4,4	4,2	2,4	2,5	2,1	2,1	2,0	2,0

Kaynak: "Datasets", International Monetary Fund (IMF), <https://www.imf.org/external/datamapper/datasets>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

**GRAFİK 2. İSRAİL TEKNOLOJİ ŞİRKETLERİNİN SON YILLARDA ALDIĞI YATIRIMLAR
(2022-2024, MİLYAR DOLAR)**



Kaynak: "A Year Since October 7: A Situation Report on the Israeli High-Tech Sector".

Ortaya çıkan mali riskler ve çatışmaların oluşturduğu güvenlik sorunları nedeniyle Fitch, Moody's ve S&P gibi kuruluşlar, İsrail'in kredi notunu aşağı çekmiştir. Özellikle savaş sonrası toparlanma hususunda belirsizliklerin yüksek olması kredi kuruluşlarını endişelendirmektedir. Düşen kredi notları, kuşkusuz İsrail'in uluslararası sermaye piyasalarından borçlanma maliyetlerini artıracaktır.

Ortaya çıkan güvenlik sorunları ve belirsizliklerle birlikte 2024'te 60 bin küçük ve orta ölçekli şirketin kapanacağı düşünülmektedir. Bu rakam olağan şartlarda gerçekleşmesi tahmin edilen 40 bin rakamından yüzde 50 daha fazladır.⁴

İsrail ekonomisi için teknoloji şirketlerinin katkısı önem taşımaktadır. ABD'deki Silikon Vadisi ve New York firmalarından sonra önemli miktarda yatırım çeken İsrail teknoloji şirketleri, ürettikleri ekonomik değer yanında hem çalışanların hem de firmaların ödedikleri vergilerle kamu maliyesi için de kritik role sahiptir.

2022 ilk çeyreğinden 2024 ikinci çeyreğine kadarki dönemde teknoloji şirketlerinin aldığı sermaye yatırımlarına bakıldığında ciddi bir yavaşla-

ma olduğu görülmektedir. Çatışmaların başladığı 2023 son çeyrek içerisinde sermaye yatırımları en düşük seviyeyi görmüştür. Salgın sonrası dönemde sermaye yatırımı alımında yakalanan sıçrama sürdürülememiştir. Diğer taraftan yaşanan düşüşe rağmen 2023 yılı için 8,83 milyar dolarlık sermaye yatırımı çekerek küresel olarak teknoloji merkezleri içerisinde üçüncü sırada yer almıştır. Silikon Vadisi 44,3 milyar dolar ve New York 13,9 milyar dolar ile İsraili şirketlerin önünde iken Boston, Londra ve Paris ise daha geride kalmıştır.⁵

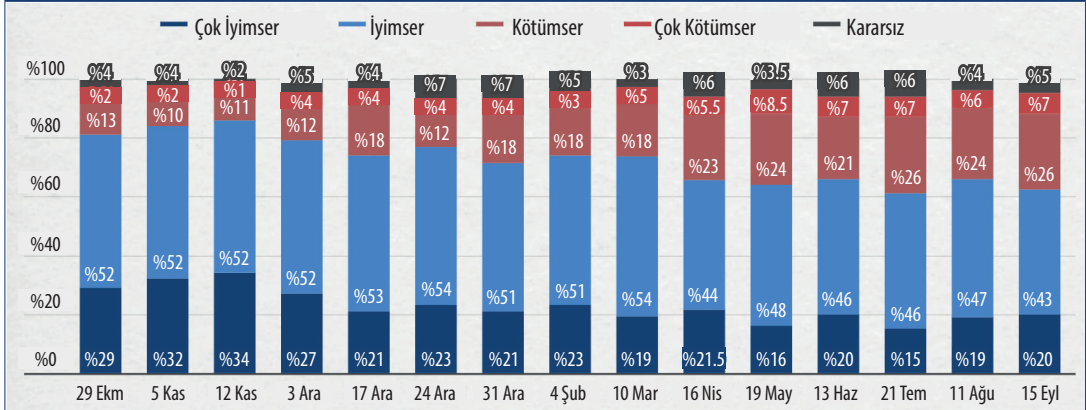
Sermaye kadar yüksek teknoloji firmalarındaki kalifiye istihdam da önem taşımaktadır. Yüksek ücretli bu personelin katma değeri yüksek iken gelir vergileriyle ekonomik katkısı da yüksektir. 2012'de toplam istihdamda teknoloji şirketlerinin payı yüzde 7,7 iken bu oran 2021'de yüzde 11 seviyelerine kadar çıkmış ancak geçtiğimiz üç yıl içerisinde artış trendi durmuştur.⁶ 7 Ekim sonrasındaki gelişmelere bakıldığında teknoloji şirketleri açısından istikrarın korunduğu gözükse de kırılma noktalarının da olduğu anlaşılmaktadır. Küresel

5. "A Year since October 7: A Situation Report on the Israeli High-Tech Sector", Israel Innovation Authority, (Eylül 2024), <https://innovationisrael.org.il/en/report/israeli-high-tech-1-year-to-oct7>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

6 "A Year since October 7".

4 Ziady, "Israel's Economy is Paying a High Price for Its Widening War".

GRAFİK 3. İSRAİL TOPLUMU ANKET SONUÇLARI (29 EKİM 2023-15 EYLÜL 2024, YÜZDE)



Kaynak: "Swords of Iron: An Overview", Tel Aviv University The Institute for National Security Studies, 1 Ekim 2024, <https://www.inss.org.il/publication/war-data/>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

olarak iş değiştirme açısından büyük bir akışkanlığa sahip olan yüksek teknoloji insan kaynağının, çatışmaların uzaması durumunda İsrail'den ayrılma riski bulunmaktadır. Bu durum ise piyasalara ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Modern iletişim araçlarının geliştiği günümüzde kısmi de olsa demokratik ülkelerde kamuoyunun siyasal yaklaşımları hükümet tercihlerini şekillendirmektedir. İsrail'in kısa dönemde ekonomik riskleri ve bunun yanında güçlü yanları bulunmakla birlikte iç kamuoyunun Gazze ve Lübnan saldırganlığına yaklaşımına da bakılmalıdır. Ekonomik krizin derinleşmesi kamuoyunda bir baskı oluştursa da özellikle dini motivasyonun siyasal desteğin sürmesine neden olacağı unutulmamalıdır.

Tel Aviv Üniversitesi tarafından İsrail'in Gazze saldırılarını başlattıktan sonra aylık olarak yürüttüğü kamuoyu araştırması ilginç sonuçlar vermektedir.

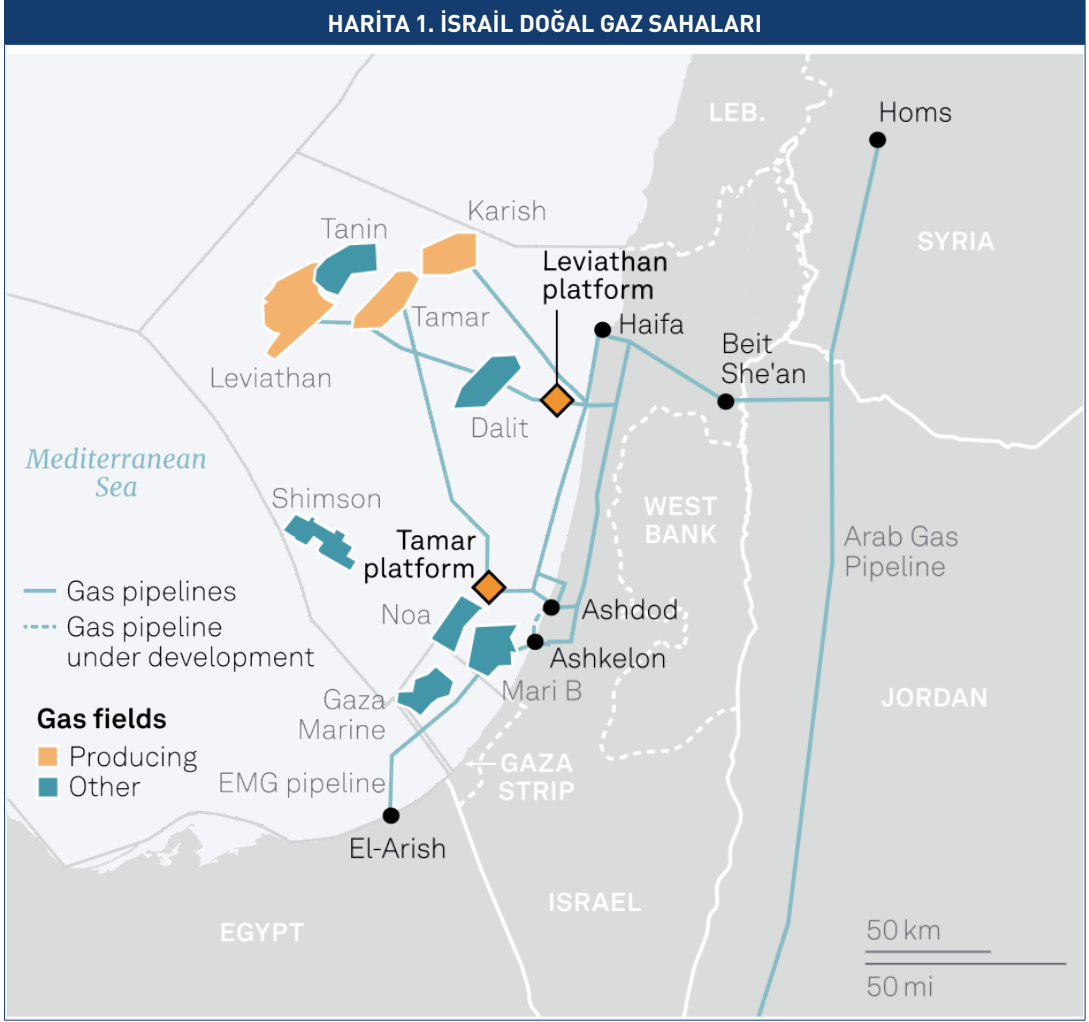
Grafik 3 incelendiğinde İsrail toplumunun krizden çıkıp toparlanacağına olan inancının giderek azaldığı görülmektedir. Çatışmaların üzerinden bir yıl geçtikten sonra karamsar ve çok karamsar olan iki grubun toplamı yüzde 15'ten yüzde 33'e çıkmıştır. Ortaya çıkan trende göre

çatışmaların uzaması toplumda bir huzursuzluk ortamı doğurmaktadır.

Diğer taraftan orduya olan güven Ekim 2023'te yüzde 89,5 iken bu oran Eylül 2024'te yüzde 76'ya gerilemiştir. Hükümete destek ise ilgili kamuoyu yoklamasında yüzde 26'dan yüzde 22'ye düşmüştür. Ancak aile bireyleri veya çocuklarının orduya yazılma ya da askerlik görevleri sonrasında yeniden görev alma durumlarıyla ilgili sorulara halen yüzde 50'nin üzerinde destek verilmektedir. Özellikle kuzeye yapılacak bir operasyon olursa aile bireylerini teşvik edeceğini ifade eden yüzde 15'lik bir kesim bulunmaktadır. Genel olarak değerlendirdiğimizde İsrail toplumu için huzursuzluğun arttığı ve güvenin azaldığı açık bir şekilde söylenebilir. Bununla birlikte toplumun "terörizmle" mücadele motivasyonunun halen yüksek olduğuna da dikkat edilmelidir. Bu motivasyonun ekonomik krizlere karşı direnci güçlendireceği düşünülmektedir.

ENERJİ EKONOMİ POLİTİĞİ VE BÖLGESEL ÇATIŞMA

Doğu Akdeniz bölgesinde süren enerji tartışmaları her geçen yıl artmaktadır. İsrail'in doğal gaz



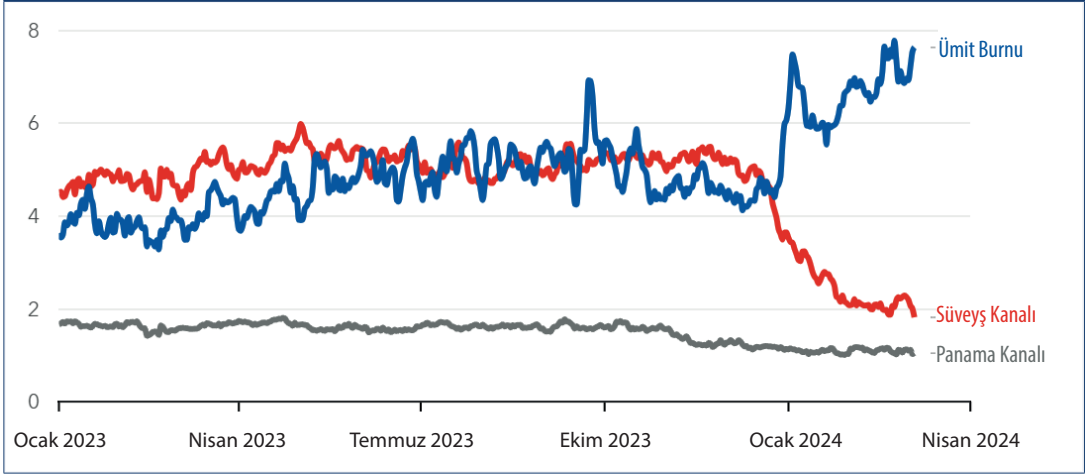
Kaynak: Stuart Elliott, "Egypt Took 82% of Contracted Gas from Israel's Leviathan in October: Newmed", S&P Global Commodity Insights, 17 Kasım 2023, <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/111723-egypt-took-82-of-contracted-gas-from-israels-leviathan-in-october-newmed>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

keşifleri sonrasında giderek artan uluslararası ilgi ve mücadeleye Türkiye de katılmış ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) ait münhasır ekonomik bölgelerde araştırma faaliyetlerine başlamıştır. İsrail tarafında ise fiili üretime geçilmiş ve özellikle Leviathan ve Tamar kuyularında yüksek miktarda gaz üretimine başlamıştır.

2023'te 24,7 milyar metreküp doğal gaz üretimi gerçekleştiren İsrail 2024'ün ilk ayında ise 13 milyar metreküp ile bir önceki yıldan daha fazla üretim yapacağını sinyallerini vermiştir.

2023'teki üretiminin 11,6 milyar metreküplük kısmı Mısır ve Ürdün'e ihraç edilmiştir. Özellikle The East Mediterranean Gas (EMG) boru hattı üzerinden Mısır'a ihraç edilen doğal gaz küresel piyasalar için kritik öneme sahiptir. EMG boru hattı 2012'ye kadar Mısır gazının İsrail'e satılması için kullanılırken Arap ayaklanmaları sonrasında akış kesintiye uğramıştır. Mısır'ın iç talebi karşılayamaması sonrasında ise 2019'dan itibaren akış terse dönmüştür. İsrail üretimi için Mısır önemli bir pazar haline gelmiştir.

GRAFİK 4. GÜNLÜK TRANSİT TİCARET HACMİ (OCAK 2023- NİSAN 2024, MİLYON METRİK TON)



Kaynak: UN Global Platform

İsrail doğal gaz yatakları rezervler açısından ana üreticilerle karşılaştırılınca yüksek bir oran karşımıza çıkmasa da Mısır'ın İsrail'den alamayacağı doğal gazı, sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) piyasasından temin etmeye çalışması küresel fiyatlar üzerinde ciddi bir baskı oluşturacaktır.⁷

Mısır'ın sahip olduğu tesislerle İsrail gazını LNG olarak Türkiye ve AB'ye yeniden ihracatı ise buradaki enerji akışının diğer boyutunu oluşturmaktadır. 2023 kışında 5 milyar metreküp LNG Mısır tarafından üçüncü ülkelere ihraç edilmiştir. Mısır tarafından likitleştirilen doğal gaz büyük oranda İsrail'den alınmaktadır. Eğer İsrail tarafından gelen doğal gaz akışı kesilirse Mısır'ın diğer ülkelere satacağı LNG için de sorun ortaya çıkacaktır.

ÇATIŞMANIN MALİYETİ

Karbon temelli enerji kaynakları ve bu kaynaklar üzerindeki mücadele 20. yüzyılın başından

itibaren küresel siyaset için belirleyici olmuştur. ABD'nin 1933'te Aramco'yu faaliyete geçirerek Suudi petrolünün üretim ve satışını kontrol etmesi, doların küresel rezerv para statüsüne ciddi katkı sağlamıştır. 1973'e geldiğimizde yine İsrail ile olan savaşın bir sonucu olarak düşürülen petrol arzı, petrol varil fiyatlarını katlayarak yukarı taşımıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan kriz ise iktisat alanında Keynesyen düşüncenin akademik ve politik alanlarda iflasına neden olmuştur. Petrol fiyatları ve makro ekonomik büyüklükler arasındaki ilişkiyi ele alan birçok çalışma bulunmaktadır. Yaşanan bu tecrübeler, enerji piyasalarında ülkeleri hassas bir denge yürütmeye zorlamaktadır. Körfez ülkeleri ve İran'ın da bu denkleme olduğu düşünülürse bir yıldır yaşadığımız süreçteki çatışma riski daha iyi anlaşılabilir.

Petrol ve doğal gaz üretimiyle birlikte Süveyş Kanalı ve Doğu Akdeniz üzerinden gerçekleştirilen ticaret hacmi de bu hesaplamaların başka bir boyutunu teşkil etmektedir. Kızıldeniz'in girişinde Husilerin gerçekleştirdiği saldırılar sonrasında Süveyş Kanalı ticaretinde dramatik bir düşüş yaşanmıştır. Grafik 4'te de görüldüğü üzere Kasım 2023 sonrasında hızlı bir şekilde ticaret hacmi

⁷ Henry Edwardes Evans, Stuart Elliott, Herman Wang ve Robert Perkins, "FACTBOX: Iran's Missile Attack On Israel Spikes Oil, Gas, Shipping Market Risks", S&P Global Commodity Insights, 1 Ekim 2024, <https://www.spglobal.com/commodityinsights/en/market-insights/latest-news/natural-gas/100124-factbox-israel-hezbollah-escalation-highlights-risk-to-regional-oil-gas-shiping-markets>, (Erişim tarihi: 5 Ekim 2024).

aşağı yönlü gitmiş ve alternatif olarak Ümit Burnu üzerinden gerçekleşen ticaret ise artmıştır. Ancak artan mesafe ve süre birçok firma için maliyetleri ciddi oranda yükseltmiştir. Çatışmaların uzaması veya bölgesel düzeyde bir savaşa dönmesi bu ticaretin tamamen kesilmesi manasına gelecektir.

Son dönemde İsrail, İran ve Lübnan Hizbullahı arasında artan gerilim, bölgede geniş çaplı bir çatışma riskini gündeme getirse de her iki tarafın da bu tür bir savaştan kaçındığı görülmektedir. İsrail'in Lübnan'a yönelik yoğun saldırıları ve İran'ın bu saldırılara füze atışlarıyla karşılık vermesi, sınırlı etki meydana getiren eylemler olarak öne çıkmaktadır. Özellikle İsrail'in Lübnan'a yönelik saldırılarının şiddeti ABD'nin Afganistan Savaşı'nda düzenlediği hava operasyonlarına kıyasla oldukça yoğundur. Ancak bu saldırılara İran'ın verdiği karşılık, önceki dönemlerde olduğu gibi sınırlı kalmıştır. Örneğin Kasım Süleymani suikastının ardından karşılık verilmemiş, konsolosluk binasına yapılan saldırının ertesinde düzenlenen füze saldırılarının da etkisi zayıf olmuştur. Son saldırıda İran'ın füze kapasitesini kasıtlı olarak düşürdüğü iddiaları, bu zayıf yanıtın nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

İsrail'in bu füze saldırılarına rağmen henüz geniş çaplı bir askeri karşılık vermemesi, savaş ilan etmemesi ve uluslararası güçlerle iletişim kanallarını açık tutma çabası, tarafların büyük bir çatışmadan kaçındığını göstermektedir. Bu durumun arkasında ekonomik ve stratejik dengeler önemli bir rol oynamaktadır. Körfez bölgesindeki petrol üretiminin kesintiye uğraması, küresel petrol fiyatlarında ciddi artışlara neden olabilir ve bu durum başta Avrupa olmak üzere birçok ülke ekonomisi üzerinde büyük baskı oluşturabilir. Özellikle ABD, petrol fiyatlarındaki bir artışın Rusya ekonomisine destek olacağı endişesini taşımaktadır. Bu durum Rusya-Ukrayna savaşında ağır maliyetlere katlanan Moskova'nın petrol gelirleriyle yeniden toparlanmasına yol açabilir.

Ayrıca Doğu Akdeniz'deki doğal gaz yataklarında üretimin aksaması, uluslararası enerji arzında kesintilere yol açarak enerji fiyatlarını artıracaktır. Bu ekonomik riskler, özellikle kış mevsimine yaklaşırken ABD ve Avrupa açısından daha kritik hale gelmektedir.

ABD, İsrail'e desteğini sürdürmekle birlikte bölgedeki çatışmaların yayılmasını engellemek için çaba göstermektedir. Hem İsrail hem de İran'ın bu tür bir çatışmayı büyütmeden kaçınma çabaları, bölgesel ve küresel ekonomik dengelerin bozulmaması amacını taşımaktadır. Bununla birlikte İsrail'in Lübnan Hizbullahı'na karşı yürüttüğü operasyonlar ve Hizbullah'ın üst düzey kadrosunun büyük ölçüde tasfiye edilmesi İsrail'in bu dengeleri kendi lehine çevirmeye çalıştığını göstermektedir.

İran ve Hizbullah'ın, İsrail'in askeri stratejik bölgelerine saldırmak yerine ticari limanlarına ve Doğu Akdeniz'deki doğal gaz üretim platformlarına yönelik saldırılar düzenlemesi, Batı dünyasının dikkatini daha fazla çekecektir. Bu tür saldırılar, bölgedeki hassas enerji ve ticaret dengelerinin Batı aleyhine bozulmasına yol açabilir ve İsrail'in saldırı gücü üzerinde caydırıcı bir etki oluşturabilir.

İsrail saldırı gücünün bir şekilde önüne geçmek adına caydırıcı adımlar atılmazsa önümüzdeki günlerde Lübnan ve Suriye için çatışmaların daha da artma ihtimali bulunmaktadır. Bu bağlamda ABD başkanlık seçimi sonrasında İsrail'in Batı Şeria'yı ilhak etme olasılığı da bulunmaktadır. Bu tür bir ilhak İsrail açısından büyük ekonomik maliyetler doğursa da mali açıdan ABD'nin desteğiyle bu maliyetler karşılanabilecektir. Bu sebeple bölgedeki diğer ülkelerin dengeli Filistin ve kendi lehlerine çevirecek adımlar atması elzemdir. Sonuç olarak bölgedeki ekonomik ve ticari dengeler olası bir savaşı önleyen en büyük stratejik engel olarak karşımıza çıkmakta ve tarafların geniş çaplı bir çatışmadan kaçınmasında belirleyici rol oynamaktadır.

7 EKİM SONRASI FİLİSTİN EKONOMİSİNİN ÇÖKÜŞÜ VE İSRAİL SALDIRILARININ EKONOMİ POLİTİĞİ

TAHA EĞRİ

SETA | ANALİZ

Bu analizde 7 Ekim Aksa Tufanı Operasyonu sonrasında yaşanan İsrail'in Gazze'ye ve Lübnan'a yönelik saldırganlığının ekonomik sonuçları ve bölgesel savaş riskleri ele alınmaktadır. 7 Ekim 2023'te başlayan çatışmalar Gazze'nin yıkımına neden olurken Batı Şeria'da da sosyoekonomik olarak birçok probleme yol açmıştır. İsrail de operasyonların ağır mali yüküyle karşı karşıya gelmiştir. İsrail'in çatışmaları Lübnan'a taşınması ise bölgesel olarak geniş çaplı bir savaşın yaşanmasına yönelik risk oluşturmaktadır. İsrail'in Hizbullah'a yönelik yoğun saldırıları bölgedeki gerginliği tırmandırırken İran'ın da çatışmaya dahil olmasıyla bölgesel bir savaş riski artmıştır. Ancak taraflar büyük çaplı bir savaştan kaçınmaktadır. İsrail'in saldırılarına karşı İran ve Hizbullah misillemelerde bulunsa da bu misillemeler sınırlı kalmıştır. Bu analizde kontrollü çatışma yaklaşımının enerji ve ticarete dayalı uluslararası dengeler gözetilerek stratejik çıkarlar adına yürütüldüğü öne sürülmüştür.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL